A GYÁSZLOBOGÓTÓL A NEMZETI ÖSSZETARTOZÁSIG. A TRIANON-METAFORA SZÍNEVÁLTOZÁSAI

Sebő József

Összefoglaló:

Trianon a magyar közgondolkodás, a magyar univerzum olyan sötét bolygója, amely körül számos nézet kering. Az elmúlt száz esztendő irodalmát tanulmányozva, a Trianon-metafora értelmezési horizontján számos olvasattal és metamorfózissal találkozhatunk – a magyar történelemben bizonyára a legtöbbel. Az okok és a miértek, a szándékok és a következmények nagyító alá helyezése során számos narratíva fogalmazódott meg.

A tanulmány csak a legjellemzőbbekkel foglalkozik. Természetesen ezek a narratívák nem egyenértékűek, hiszen közülük jó néhány csak jottányi részigazságot, legjobb esetben féligazságot tartalmaz. Igaz, a különböző színű legendák, mítoszok, emóciók és indulatok dzsungelében sem könnyű megtalálni az időtálló gondolatokat, a racionális érveket felsorakoztatókat, de kellő óvatossággal elkerülhetjük a tetszetős magyarázatok zsákutcáit.

A felsorolt narratívák azt tükrözik, hogy a békeparancs értelmezésében ma már – egy tágabb perspektívából – a multikauzális megközelítés a legautentikusabb, hiszen a Trianon-metafora fogalmi szófelhője meglehetősen változékony, képlékeny. Közülük nem egy, szinekdoché módjára, részigazsággal próbálja a békeparancs komplex mivoltát kifejezni – tudásfedezet nélkül. Természetesen történésze (és olvasója) válogatja, hogy az egymással versengő elbeszélések olvastán ki milyen látószöget választ és a Trianon-történet színpadán kinek milyen szerepet tulajdonít, de egyik sem formálhat jogot a teljes igazság birtoklására, ám hozzájárul az értelmezői horizont kitágításához.

Kulcsszavak: Trianon, Trianon-narratívák, magyar közgondolkodás, pluralizmus, historiográfia

Abstract:

Trianon is a dark planet of the Hungarian universe, around which many views revolve. Studying the literature of the past hundred years, we can encounter numerous readings and metamorphoses on the interpretive horizon of the Trianon metaphor—certainly the most in Hungarian history. In the process of putting the causes and whys, the intentions and

the consequences under the magnifying glass, numerous narratives have been formulated.

The study deals only with the most characteristic ones. Of course, these narratives are not equivalent, since many of them contain only a fraction of a partial truth, or at best half-truths. It is true that it is not easy to find timeless thoughts, rational arguments, in the jungle of legends, myths, emotions and passions of different colors, but with due caution we can avoid the dead ends of attractive explanations.

The listed narratives reflect that in the interpretation of the peace order today—from a broader perspective—the multicausal approach is the most authentic, since the conceptual word cloud of the Trianon metaphor is quite changeable and malleable. Among them, more than one—in the manner of synecdoche—tries to express the complex nature of the peace order with partial truth—without knowledge coverage. Of course, the historian (and the reader) chooses which perspective to choose after reading the competing narratives and which role to attribute to whom on the stage of the Trianon story, but none of them can claim the right to possess the entire truth, but they contribute to expanding the interpretive horizon.

Keywords: Trianon, Trianon narratives, Hungarian public thinking, pluralism, historiography

Trianon-értelmezések

Az elmúlt száz esztendő irodalmát tanulmányozva, a Trianon-metafora értelmezési horizontján számos olvasattal és metamorfózissal találkozhatunk – a magyar történelemben bizonyára a legtöbbel.[1] A sokszor hangoztatott szentencia: Magyar az, akinek Trianon fáj,[2] önmagában igaz, de az okok és a miértek, a szándékok és a következmények nagyító alá helyezése során számos narratíva fogalmazódott meg.

Trianon a magyar közgondolkodás, a magyar univerzum olyan sötét bolygója, amely körül számos nézet kering. A róla szóló narratívák száma bizonyára közelíti a végtelent, de közülük néhány markánsabban is megragadható. Itt most csak a legjellemzőbbekkel foglalkozom. Természetesen szó sem lehet arról, hogy ezek a narratívák – valamiféle patafizi-

[1] Bordás Sándor – Kontó Gizella – Ujma Péter (2014): Történelmi traumáink; Adatok mai vélemények tükrében. In: Ujváry Gábor (szerk.): *Történelmi traumáink. Közös sebek és a gyógyításukra tett kísérletek a Kárpát-medencében*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár. 75–252.

[2] Kitől származik a „Magyar az, akinek fáj Trianon" kijelentés? https://e-nyelv.hu/2020-06-03/kitol-szarmazik-a-magyar-az-akinek-faj-trianon-kijelentes/(letöltésdátuma:2025. 02. 19.).

kai szemlélet jegyében – egyenértékűek lennének, hiszen közülük jó néhány csak jottányi részigazságot, legjobb esetben féligazságot tartalmaz, s az antikvárius történetírás berkeibe való. És nem szabad „a véletlen, vagyis a hiányzó oki magyarázat"[3] szerepét sem eltúloznunk. Igaz, a különböző színű legendák, mítoszok, emóciók és indulatok dzsungelében sem könnyű megtalálni az időtálló gondolatokat, a racionális érveket felsorakoztatókat, de kellő óvatossággal elkerülhetjük a tetszetős magyarázatok zsákutcáit.

1. Trianon fő oka mégiscsak az, hogy nem tudtuk belakni a Kárpát-medencét. A történelem forgataga számos népet, népcsoportot sodort a Kárpát-medencébe, különösen a 150 éves török uralom után.[4] Például Dél-Erdélybe a szinte teljesen eltűnt magyarság helyére a románság vándorolt be.[5] Számuk a 18. század elején az országban 300 000 – 400 000 főre tehető, a század végére azonban már megközelítette a 800 000 – 1 000 000 főt.[6]

Mint Babits írja: *„Néha úgy elfogytunk, magunk sem találtuk magunkat. Néha a magyar is idegen volt, néha az idegenből lett a legjobb magyar."*[7]

2. Trianon mint az Osztrák–Magyar Monarchia agóniájának végkifejlete. Eszerint a félfeudális, sokféle ellentétes nemzetiségi érdekkel, törekvéssel megterhelt, bürokratikus birodalom szükségszerűen rohant a saját vesztébe. A nála jóval fejlettebb nyugati demokráciák, főként azok liberális politikusai, egy elaggott, ingatag lábakon álló, sürgős modernizációra szoruló államalakulatot láttak benne.[8] E nézetek jó táptalajra találtak a birodalom határai mentén felsorakozó, mindinkább nemzeti öntudatra ébredő nemzetiségekben, illetve ezek határainkon belül élő, öntudatosabb vezetőiben.

---

3 Koselleck, Reinhart (2003): A véletlen, vagyis a hiányzó oki magyarázat a történetírásban. In uő: *Elmúlt jövő. A történeti idők szemantikája.* Atlantisz Kiadó, Budapest. 179–199.

4 Ifj. Barta János (2000): *A tizennyolcadik század története.* Pannonica Kiadó, Budapest. 152–165.; Csurgai Horváth József (2014): A nemzetiségek sorsának alakulása. In: Ujváry Gábor (szerk.): *Történelmi traumáink. Közös sebek és a gyógyításukra tett kísérletek a Kárpát-medencében*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár. 7–16.; Makkai Béla (2019): Trianon – „hol nemzet süllyed el…" *Polgári Szemle,* XV. évf. 1–3. sz. 345.

5 Ács Zoltán (1984): *Nemzetiségek a történelmi Magyarországon*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 62.

6 Ács Zoltán: i.m. 152.

7 Babits Mihály (1978): A magyar jellemről. In uő: *Esszék, tanulmányok II.* Szépirodalmi Kiadó, Budapest. 644.

8 Raffay Ernő (1990): *Trianon titkai, avagy hogyan bántak el országunkkal…* Tornado Kiadó, Budapest. 192.

Tomaš Garrigue Masaryk[9] – *„Csehszlovákia megálmodója" – szerint „Porosz-Németország, Ausztria-Magyarország és Törökország elavult monarchiák, középkori jellegű államok, a teokratikus abszolutizmus legrégibb reakcióformái."*[10] Néhány oldallal később így folytatja: *„…a Bécs és Berlin által támogatott magyarok éppúgy erőszakkal magyarosítják a szlovákokat, mint ahogy a románokkal, ruténekkel és szerbekkel teszik. A magyar szólás szerint: a tót nem ember."*[11] Következtetése szerint *„elengedhetetlen, hogy Ausztria-Magyarország, ez a tisztára nemzetellenes, dinasztikus és mesterkélt állam alkotórészeire bontassék"*.[12]

Edvard Beneš[13] szerint: *„Szlovákia hajdanán a csehszlovák állam részét képezte, míg a magyarok a 10. század folyamán le nem rohanták. A hódítók sikertelenül próbálták elmagyarosítani az országot […] a dunai határhoz való ragaszkodás igényeik elvi alapja. Szlovákia dunai ország. A magyarok bejövetelekor a szlovákok uralták egész Pannóniát. A magyarok elűzték őket a hegyekbe, s miután a Duna jobb partját megtisztították a szlovákoktól, közvetlen érintkezésbe léptek a németekkel."*[14]

E megközelítésben Trianon a felszín alatt érlelődő, elfojtott nemzeti törekvések vulkánszerű felszínre törése, melyek a vesztes világháború végén összeadódtak, és a győztes nyugati hatalmaknak már csak a pecsétet kellett ráütniük a szétmarcangolás okmányaira.

A feltörekvő nemzetiségek szerepét kiváltképp a kortárs Jászi Oszkár, a Károlyi-kormány egykori minisztere hangsúlyozza.[15]

3. Trianon mint a dzsentri-Magyarország megérdemelt büntetése. Az ország politikáját irányító, feudális eredetű, úrhatnám dzsentri még mindig a rég idejétmúlt nemesi nemzetfogalomban[16] gondolkodott, melybe nem fértek bele a nem nemesek, kiváltképp a nemzetiségek, akik jórészt

---

9 Masaryk, Tomáš Garrigue (1850–1937): cseh filozófus, szociológus, egyetemi tanár, politikus, Csehszlovákia egyik alapítója és első elnöke.

10 Masaryk, Tomáš Garrigue (1990): *A világforradalom 1914–1918*. Európa Könyvkiadó, Budapest. 413.

11 Masaryk, Tomáš Garrigue: i. m. 449.

12 Uo. 415.

13 Edvard Beneš (1884–1948) cseh politikus, Csehszlovákia második, vitatott megítélésű elnöke, Csehszlovákia létrehozásának legerőteljesebb hirdetője és megvalósítója. Külpolitikai tevékenysége nagymértékben hozzájárult Magyarország világháborúkban betöltött szerepének hátrányos megítéléséhez és a trianoni békeszerződésben meghatározott területvesztéseihez. Beneš munkásságát részletesen ismerteti Gulyás László (2008): *Edvard Beneš. Közép-Európa koncepciók és a valóság.* Attraktor Kiadó, Máriabesnyő–Gödöllő.

14 Edvard Beneš felszólalása a Tízek Tanácsa ülésén a csehszlovák területi igények tárgyában, 1919. február 5. In: Zeidler Miklós (szerk.): (2003): *Trianon*. Osiris Kiadó, Budapest. 50.

15 Jászi Oszkár (1982): *A Habsburg-monarchia felbomlása.* Gondolat Kiadó, Budapest. 359–474.; Litván György – Szarka László (szerk.): (1991): *Duna-völgyi barátságok és viták. Jászi Oszkár közép-európai dossziéja*. Gondolat Kiadó, Budapest. 7–21.

16 Szűcs Jenő (1984): *Nemzet és történelem.* Gondolat Kiadó, Budapest. 30–39.

az „aranypatkósok" ezerholdas birtokain tengődtek, mindenféle politikai, gazdasági és kulturális jogtól megfosztottan.[17]

A dzsentritársadalmat jól ismerő Mikszáth Kálmán egyre pesszimistább írói világa is innen táplálkozott: Mi lesz azzal az országgal, melynek ilyen az uralkodó osztálya?! Nem sokkal halála előtt, 1910 májusában elhangzott máramarosi kortesbeszédében már így fogalmazott: *„A magyar még nem volt olyan súlyos helyzetben, mint most. Én, aki annyira szeretem ezt a nemzetet, olyan sötét színben látom most az ország jövőjét, hogy megrajzolni sem merem. Gondolják meg, hogy csak egy hazánk van, s ha az elbukott, mi leszünk a legboldogtalanabb hazátlanok."*[18] Ady úgyszintén e végzet előhírnöke. Mint elhíresült verse is sugallja: Nekünk Mohács kell.[19]

4. Az „erőszak békéje" a magyar politikai analfabetizmus jutalma. Magyarországnak ez idő tájt nem voltak olyan tehetséges politikusai, akik hathatósan fel tudtak volna lépni a vérszemet kapott román és cseh országgyarapítókkal szemben. Az egyetlen tehetségest, Tisza Istvánt pedig meggyilkolták. A Károlyi Mihályok és Kun Bélák az ítélkező antant szemében tehetségtelen politikusoknak számítottak.

E nézetet különösen Tormay Cécile[20] a maga korában nagy hatású *Bujdosó könyv* című műve képviseli (1921–1922). Nála Károlyi Mihály „imbecillis pojáca," aki a „szabadkőművesek, a szocialisták, a feministák és a galileisták" bábja és a franciák kémje. Aki „háromszor árulta el hazáját és fajját".[21]

Újabban pedig a Szidiropulosz Archimédesz által szerkesztett *Trianon utóélete*[22] című kötetben olvashatunk egy súlyos fejezetet „Trianon a magyar politikai analfabetizmus jutalma?"[23] címmel.

5. Trianon, Kossuth Kasszandra-jóslatának beteljesülése. A kiegyezés előestéjén a turini remete, Kossuth Lajos égő szavakkal figyelmeztette Deák Ferencet, hogy a Habsburgok birodalma halálra van ítélve, felbomlásakor pedig Magyarország számára sem lesz kegyelem: *„…én e tényben a nemzet halálát látom […] Ne vidd azon pontra a nemzetet, melyről többé a jövő-*

---

17 Harmat Árpád Péter (2015) A magyar nemesség története. http://tortenelemcikkek.hu/node/297 (letöltés dátuma: 2025. 02. 19.)

18 Véber Károly (1984): Széljegyzetek Mikszáth Kálmán életrajzához. *Irodalomtörténet,* 16/66. évf. 1. sz. 154.

19 *Ady Endre költeményei.* Helikon Kiadó, Budapest, 1983. 153.

20 Tormay Cécile (1875–1937) írónő, műfordító, a *Napkelet* szerkesztője. *Bujdosó könyv* című művében leírt több gondolata antiszemita meggyőződéséről árulkodik. 1930-ban kulturális tevékenysége elismeréseként a Corvin-koszorú tulajdonosa lett. 1935-ben egyhangúlag választották a Népszövetség Szellemi Együttműködés Nemzetközi Bizottságába, a Marie Curie halálával megüresedett székbe. 1937-ben Nobel-díjra jelölték.

21 Tormay Cécile (2009): *Bujdosó könyv*. Lazi Könyvkiadó, Szeged. 255.

22 Szidiropulosz Archimédesz (é. n.): *Trianon utóélete. A magyar társadalom Trianon-képe az ezredfordulón*. Kairosz Kiadó, Budapest.

23 Szidiropulosz Archimédesz: i. m. 343–359.

nek nem lehet mestere! […] Tudom, hogy a Cassandrák szerepe hálátlan szerep, de Te fontold meg, hogy Cassandrának igaza volt!"[24]

6. Trianon a pánszláv törekvések következménye. Eszerint a Habsburg örökös tartományok közé sorolt Csehország önálló államiságát a cári Oroszország által irányított pánszláv mozgalom révén kívánta elérni. Publicisztikájukban Magyarország mint „pánszláv ellenes bástya" jelent meg. A pángermanizmussal (melynek uszályában a magyarok is ott vannak) csak a pánszlávizmus képes szembeszállni, és a Fény amúgy is Keletről jön. Masaryk erről így írt: *„A szláv programot röviden így fogalmaztam meg: Lengyelország egyesítése és szorosabb köteléke Oroszországgal, a szerbek, horvátok és szlovének egyesítése és persze a csehek és szlovákok felszabadítása és egyesítése.*"[25]

Masaryk szerint: *„Ami a magyar kisebbséget illeti, hangsúlyozni kell, hogy Szlovákiában eredetileg kevés magyar volt, viszont irgalmatlanul magyarosították a szlovákokat. A magyarok bezárták a szlovák iskolákat, elnyomták a szlovák irodalmat, és minden eszközt felhasználtak rá, hogy a szlovákokat megfosszák nemzeti valójuktól. Csak az igazság diadala lesz, ha vége szakad ennek a brutális, embertelen politikának, és a magyarok rákényszerülnek, hogy beérjék saját nemzeti erőikkel. A déli határ mentén lakó magyarok egy része Szlovákiának fog jutni, ennek fejében azonban jelentékeny szlovák kisebbség marad Magyarországon.*"[26]

Fejtő Ferenc[27] szintén kiemeli a pánszláv mozgalmak jelentőségét: *„Amikor Masaryk és Beneš nekilátott feladatának Oroszország és Szerbia nagykövetsége segítségével, a nagykövetségen különben cinikus megvetéssel beszéltek »a francia sajtó megvesztegethetőségéről«, a pánszláv lobbi, anyagi eszközökkel, már biztosította magának a Le Figaro (Calmette), a Gauvin-féle Le Journal de débats, a Le Journal (Henri Letellier, majd Charles Hubert), a Les Demières Nouvelles, a L'Éclair, a Le Temps külpolitikai rovatának támogatását.*"[28]

Jászi Oszkár és elvbarátai ugyan széles autonómiát szerettek volna adni a nemzetiségeknek, de ezek a kísérletek 1918–19-ben már elkéstek. A pánszláv törekvések szerepét kiváltképp Ormos Mária hangsúlyozza.[29]

7. A békeparancs egy szabadkőműves összeesküvés eredménye. Mert páholyaik oroszlánrészt vállaltak az ország feldarabolásából.

---

[24] Deák Ferenc – Kossuth Lajos (1981): *Párbeszéd a kiegyezésről.* Magvető Kiadó, Budapest. 64–65.

[25] Masaryk, Tomáš Garrigue: i. m. 143.

[26] Uo. 422–423.

[27] Fejtő Ferenc (François Fejtő) (1909–2008): Széchenyi-díjas magyar–francia történész, kritikus, író, szociáldemokrata publicista.

[28] Fejtő Ferenc (1990)*: Rekviem egy hajdanvolt birodalomért. Ausztria–Magyarország szétrombolása*. Minerva –Atlantisz Kiadó, Budapest. 344.

[29] Ormos Mária (1983): *Padovától Trianonig*. Kossuth Kiadó, Budapest. 103–111.

Fejtő Ferenc, aki a francia levéltárakat alaposan végigkutatta, bőségesen talált adalékokat a szabadkőművesség szerepére.[30] „*…tagadhatatlan, hogy Ausztria szétrombolásának ténye összhangban volt a franciaországi és az Egyesült Államok-beli szabadkőművesek eszméivel, hogy szinte fenntartás nélkül a feldarabolás mellett voltak, és befolyásuk hozzá is járult ehhez.*"[31] Néhány oldallal odébb pedig már így fogalmaz: „*…az Osztrák–Magyar Monarchiát a Franciaországban és Nagy-Britanniában eluralkodott általános osztrákgyűlölet tette tönkre, melynek élharcosai a szabadkőművesek voltak, akik régóta várták a leszámolást klerikális főellenségükkel. Az osztrákgyűlölet, amely ügyesen kihasználta a Monarchián belüli autonomista és szeparatista mozgalmakat, mégpedig úgy, hogy segítette kibontakozásukat.*"[32]

Raffay Ernő kutatásai is ezt a nézetet támasztják alá. „*Mindenütt beleütköztem a szabadkőműves-forrásokba. Végül kirajzolódott a kép: oroszlánrészt vállaltak az ország tönkretételében.*"[33] A szabadkőművesek, Károlyi Mihály mögé felsorakozva, ügyesen átvették a hatalmat, tevékenységükkel gyengítették a nemzeti összetartozás szálait, ami végső soron Trianonhoz vezetett.[34]

A román és cseh források is azt igazolják, hogy képviselőik a párizsi béketárgyalások során igencsak hathatós aknamunkát végeztek Nagy-Románia és Csehszlovákia létrehozása érdekében. Akik előtt – eme kapcsolataik révén – sorra megnyíltak a nyugat-európai politikacsinálók szalonjai.[35] Miközben a magyar politikusok mindezt rezignáltan szemlélték – már ha tudtak róla.

8. Trianon a liberális ideológia „hozadéka". Jószerével még meg sem száradt a tinta a békeszerződés aláírásán, amikor Szekfű Gyula[36] nevezetes, számos kiadást megélt művében, a Három nemzedék előszavában már így fogalmazott: „*A liberális korszak szigorú megítélése nem választhatja többé két ellenséges táborba a nemzetet, mert immár mindenki megegyezik abban, hogy a liberális közelmúlt a tévelygés korszaka volt…*"[37]

---

30 Fejtő Ferenc: i. m. 318–332. „A szabadkőművesség szerepe" c. fejezet.

31 Uo. 326–327.

32 Uo. 329–330.

33 Megyeri Dávid (2011): Trianon máig hat. Raffay Ernő történész megítélése szerint a szabadkőművesek főszerepet játszottak Magyarország tönkretételében. *Magyar Nemzet*, LXXIV. évf. 124. sz. május 7. 5.

34 Megyeri Dávid: i. m.

35 Kocsis István (2011): Trianon kérdésköreinek metafizikai megközelítése. *Trianoni Szemle*, 3. évf., január–március, 2–14.

36 Szekfű Gyula (1883–1955): történész, publicista, egyetemi tanár, az MTA tagja, a kora újkori magyar történelem kutatója. A *Három nemzedék* szerzőjeként a Horthy-rendszer egyik fő ideológusa, aki ugyanakkor 1945 után is kitüntetett szerepet kapott: 1945–1948 között moszkvai nagykövet. 1948 szeptemberében, a Kommunista Párt hatalomátvétele után felmentették.

37 Szekfű Gyula (1938): *Három nemzedék és ami utána következik*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest. 6.

A korszak másik nagy hatású műve, Tormay Cécile *Bujdosó könyv*e is ezt a szemléletet tükrözi.

9. A békeparancs Károlyi Mihály és elvbarátai tehetségtelenségének következménye. Azért, mert a román és a cseh haderő szinte akadály nélkül foglalhatta el az általa követelt területeket, mindenekelőtt a hatékony fegyveres védelem megszervezését elmulasztó Károlyi Mihály tehető felelőssé. Katonapolitikájának legfőbb végrehajtója Linder Béla hadügyminiszter volt, aki miniszterelnökéhez hasonlóan pacifista nézeteket vallott. Elhíresült felhívása – „Nem akarok többé katonát látni!"[38] – minden bizonnyal jelentős mértékben hozzájárult az idegen seregek akadály nélküli előnyomulásához. Valójában nem volt olyan erő a legyengült, kivérzett Magyarországon, mely képes lett volna megakadályozni az ellenséges csapatok beözönlését. És Károlyi belgrádi Canossa-járása is eredménytelen maradt.

„Károlyi […] pacifista illúzióival tehetetlenül nézte a magyar haderő szétzüllesztését, sőt kormányintézkedéseivel ezt maga is elősegítette […] Katonapolitikájának legfőbb végrehajtója Linder Béla hadügyminiszter, Károlyihoz hasonlóan nem csupán rabja volt a pacifista illúzióknak, hanem Károlyi bukása után Belgrád szolgálatába szegődött…"[39] – írja mindkettőjük történelmi szerepéről Vígh Károly.

10. Trianon egyik fő oka a kommunista utópia, a Tanácsköztársaság. Eszerint annak létrejötte, a kommün tündöklése és bukása még inkább ellenségeink malmára hajtotta a vizet. Utópiájuk szerint a nemzetiségi kérdés elhanyagolható, azt szükségszerűen a proletár internacionalizmus váltja fel. A sorsdöntő napokban idehaza a Párizsban szalonképtelen kommunisták uralták az országot. Sőt, a románok számára lehetőséget kínáltak az ország megszállására. Nem rajtuk múlt, hogy a határt nem az általuk követelt Tisza-vonalnál húzták meg.[40]

A kommunista tanácsuralom a sorsdöntő napokban-hónapokban lehetetlenné tette a magyar részvételt a békekonferencián, így érdekeinket akkor és ott senki sem védte. És amikor az ország végre „szalonképessé" vált, az új vezetés számára már csak a kész tények elfogadása maradt.

A párizsi békekonferencia Legfelsőbb Tanácsának megbeszélésén (Párizs, 1919. július 17.) Edvard Beneš így érvelt: *„Értesüléseim szerint a magyar tisztek – annak ellenére, hogy nem osztják Kun Béla nézeteit – kitartanak mellette, abban a hitben, hogy a kommunista kormány lehetőséget ad nekik a szomszédok elleni harcra […] A magyarok nem fogadták el vereségüket. Továbbra is imperialista törekvések fűtik őket, és a nagyhatalmakkal folytatandó esetleges tárgyalásokat arra használnák ki, hogy a helyzetet szomszédjaik ká-*

38 Raffay Ernő (1987): *Erdély 1918–1919-ben.* Magvető Kiadó, Budapest. 255.

39 Vigh Károly (1995): Történelmünk legnagyobb katasztrófája. *Magyar Nemzet,* LVIII. évf. 129. sz., június 3. 12. A szerző eme írásának alapjául szolgáló cikke miatt zúzták be – az MSZMP KB utasítására – a *Honismeret* 1980. évi 3. számát.

40 Ormos Mária: i. m. 369–386.

rára fordítsák meg. Azt hiszem, hogy ezért nagyon sok minden szól az ellen, hogy bármelyik magyar párttal is tárgyalások kezdődjenek."

Ezzel az ülésen jelen lévő Alexandru Vaida-Voevod[41] román miniszterelnök természetesen egyetértett: *„…nem szabad Kun Bélának ürügyet szolgáltatnunk arra, hogy országa védelmezőjeként léphessen föl."*[42]

11. Trianon mint hadizsákmány. E narratíva szerint a győztes nyugati hatalmak, korábbi – jórészt titkos – ígéreteiknek megfelelően magyar területekkel jutalmazták meg „vazallusaikat," a Monarchia ellen forduló országokat, politikusokat, akik nem egy esetben szószegésért – koloncként – kaptak újabb és újabb területeket. A nyugatiak persze „mosták kezeiket".

Ez a gondolat különösen Ormos Mária *Padovától Trianonig*[43] című kötetében kap hangsúlyos szerepet, de Raffay Ernő írásaiból is visszaköszön.[44]

Vigh Károly megközelítése szerint *„Párizs arra törekedett, hogy gazdasági, politikai és katonai szempontok alapján egyaránt francia vezetésű Közép-Európát hozzon létre*".[45]

12. Trianon a magyar társadalom bénultságának ára. A vesztes világháború olyan sokkhatásként érte, olyan mélyre taszította a magyar nemzetet, melyből képtelen volt nemcsak fölállni, de védekezni is. A Tanácsköztársaság Fegyverbe, fegyverbe! felszólításának – mint a korabeli visszaemlékezésekben olvasható – messze nem volt kossuthi hatása.[46] Katonáink a négyéves világháború öldöklő küzdelmeiben kifáradtak, az ország pedig kivérzett.

13. A wilsoni elvek gyakorlati alkalmazhatatlansága. Amerikában az angol koronától elszakadni kívánók (USA) és a hozzá hű erők (Kanada) között viszonylag könnyű volt egy egyenes határvonalat meghúzni. Wilson

---

41 Felsőorbai Alexandru Vaida-Voevod (1872–1950): Erdélyi származású román politikus, aki pályafutása kezdetén a Magyar Királyság Országgyűlésének volt képviselője. Az első világháborús vereséget követően síkra szállt Erdély Romániához való csatolása érdekében. Tagja volt a párizsi békekonferencián részt vevő román delegációnak, fennmaradt titkos jelentéseiből és leveleiből egyedülálló információk tudhatók meg a tárgyalások menetéről és a diplomáciai játszmákról. Több alkalommal is volt Románia miniszterelnöke (1919–1920, 1932, 1933, összesen nagyjából 18 hónapig). Fokozatosan kapcsolatba került a fasiszta és a náci eszmékkel, ennek nyomán 1935-ben megalapította a *Frontul Românesc* nevű fasiszta szervezetet. 1945. március 24-én letartóztatták. 1946-ban Nagyszebenben házi őrizetbe került, ahol élete hátralevő részét töltötte.

42 A párizsi békekonferencia Legfelsőbb Tanácsának megbeszélése a magyarországi katonai megszállásról (Párizs, 1919. július 17.). In: Zeidler Miklós (szerk.): i. m. 98.

43 Ormos Mária: i. m. 369–386.

44 Raffay Ernő (1987): i. m. 255.

45 Vigh Károly: i. m. 12.

46 Sebő József (2020): Ahol a Fehér-Tisza a Feketét táplálja. In: Barna Attila – Pál Gábor (szerk.): *Trianon 100 emlékév. Trianon és a családom.* Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest. 110.

amerikai elnök elképzelése szerint „*…nem győztesek és legyőzöttek fognak tárgyalni egymással a béketeremtés asztalánál, hanem egyenrangú nemzetek, akiket egyképpen megillet a legszentebb jog: a népek önrendelkezési joga, s ezért tulajdonképpen mindegy, hogy kiket neveznek meg győzteseknek és kiket legyőzötteknek.*"[47] De a Kárpát-medencében, ahol a nemzetiségek „reménytelenül" összekeveredtek, ez csak erőszakkal volt lehetséges. Így a Wilson által megfogalmazott nemzeti-nemzetiségi önrendelkezési elv csak álom maradt; humanista és szépreményű elveit hamar fel kellett adnia, és akarva-akaratlanul meg kellett hajolnia a párizsi „béketeremtők" törekvései előtt.[48]

A korabeli magyarság ugyan hallott a wilsoni zsolozsmákról, a népek önrendelkezési jogáról, de azok, a rideg valóságban, csupán azt jelentették, hogy a románok, csehek, szerbek szabad kezet kaptak: nyugodtan bekebelezhetik az általuk elfoglalt területeket.

14. A trianoni határok megrajzolását végső soron a közlekedésföldrajzi tényezők határozták meg. Párizsban nem tévesztették össze a Drávát az Ipollyal, mint az a Trianon-legendák között olvasható,[49] hanem igyekeztek azokat úgy meghúzni, hogy a mai magyar határok mentén található vasútvonalak az utódállamokhoz kerüljenek, közel ezer kilométer (!) hosszúságban. Így a Szlovákiával és Romániával közös határaink jelentős része a vasútvonalakkal párhuzamosan halad, általában 3–8 km távolságban, néha még ennél is közelebb. Például Szabadkát, e majdnem színtiszta magyar várost vasúti csomópont-szerepe miatt kellett Szerbiának ítélni.[50] Így az ország szinte védtelenné vált.

15. Trianon mint tabutéma. A „fejlett szocializmust építő testvéri országok közösségében" a békeparancs teljességgel tabutémának számított, mert a hivatalos teória szerint a magyarság története csak az osztályküzdelmek és a függetlenségi harcok láncolataként értelmezhető. Jellemző, hogy az akkor írt történelmi monográfiák mindössze néhány sorban emlékeztek meg Trianonról. Ám Trianon a felszín alatt mégiscsak ott parázslott.[51] Az 1975 júliusában, Helsinkibe összehívott Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezleten Kádár János 35 ország állam- és kormányfője előtt elmondott beszédébe rettentő óvatosan, de beszédébe beleszőtte a magyarság Trianon-tragédiáját. Igaz, mindössze egyetlen mondat erejé-

47 Idézi: Kocsis István: i. m. 8.
48 Uo. 8–9.
49 Ablonczy Balázs (2015): *Trianon-legendák.* Jaffa Kiadó, Budapest. 81–96.
50 Palotás Zoltán (1990): *A trianoni határok.* Interedition Kiadó, Budapest. 44.
51 Vizi László Tamás (2016): *A sérelmi politizálástól a nemzeti összetartozásig. Trianon, revízió, határkérdés, nemzetegyesítés (1920–2010).* Cepoliti – L'Harmattan Kiadó, Budapest. 178–184.

ig: „*Századunkban az első világháború hiábavaló véráldozata után a vesztes Magyarország területe a korábbinak egyharmadára csökkent*."[52]

Jellemző, hogy Illyés Gyula, aki a pártállam idején a kisebbségi sorban élő, elnyomott magyarság ügyében szót emelt, hamar megkapta a „nacionalista bajkeverő" jelzőt.[53]

16. Akik csak érzelmi alapon képesek a Trianon-szindrómát értelmezni. Számos polgártársunk számára Trianon elsősorban érzelmekkel átszőtt gordiuszi csomó. És számosan akadnak olyanok is, akik elszakadnak a realitásoktól, akik a mítoszokra építenek és ma is területeket követelnek vissza, akikben még mindig ott él az olthatatlan revíziós vágy. A közbeszédben, a kocsmafilozófiában, a szélsőjobboldali, magyarkodó politikusok retorikájában még napjainkban is fel-felbukkan ez a jeremiádákkal megtűzdelt nézet. Mint ahogy Gyáni Gábor írja, a racionális magyarázat *„a legritkább esetben elégíti, elégítheti ki a Trianon-szindrómában szenvedőket, akik mítoszra és nem a történelem fogalmára tartanak inkább igényt"*.[54]

A szociálpszichológus Csepeli György szerint: *„A traumára való reagálás leginkább patalogikus módja a tudomásul nem vétel, az értékvesztés ideiglenessé nyilvánítása […] Eszközök hiányában azonban illúziók, agresszív fantáziák veszik el a teret a józan mérlegelés elől […] A következmény törvényszerűen az önpusztító lemondás, a gyámoltalanságérzet vagy – Kosáry Domokos kifejezésével élve – a »romlásos nemzettudat« lett."*[55]

Csepeli reprezentatív kutatásai szerint (1983) a „trianoni kérdésre" a válaszadók 11%-a még mindig a teljes revízió követelése mellett állt ki.[56]

Köreikben a csendes beletörődéssel és a legádázabb szitokszavakkal egyaránt találkozhatunk.

17. Trianon rejtélyes és megmagyarázhatatlan. E metafizikai olvasat szerint az első világháború kirobbanása és a trianoni béke olyan ismeretlen erők döntése volt, melyek igazi kilétét mindmáig sem ismerjük. Kocsis István értelmezésében[57] mindkettő egy 20. századi misztériumjáték. Az alapvetően békét akaró uralkodók mögött olyan tanácsadók álltak, akik igazi kilétét, cselekvéseik mozgatórugóit mindmáig homály fedi. Például az agg Ferenc József mögött felsorakozó bécsi „hiénák" olyan tábornokok és „szürke eminenciások" voltak, akik égtek a vágytól, hogy egy győztes háborúval bizonyíthassanak. De szentpétervári, berlini, párizsi vagy lon-

---

52 Idézi: Aczél Endre (2010): *Acélsodrony. A hetvenes évek.* Park Kiadó, Budapest. 301.

53 Bálint-Pataki József (2023): Miként tudott Illyés Gyula a nemzet szószólója lenni? *Magyar Alternatív Szó,* május 1. https://maszol.ro/belfold/Mikent-tudott-Illyes-Gyula-a-nemzet-szoszoloja-lenni (letöltés dátuma: 2025. 02. 20.)

54 Gyáni Gábor (2019): Trianon – a veszteség természete. *Élet és Irodalom,* LXIII. évf., 51–52. sz., december 19. 3.

55 Csepeli György (1992): Nemzet által homályosan. In: Zeidler Miklós (szerk.): i. m. 864–865.

56 Csepeli György: i. m. 865.

57 Idézi: Kocsis István: i. m. 14.

doni társaikról is ugyanez mondható el, ahogy azt a neves cambridge-i történészprofesszor, Christopher Clark *Alvajárók. Hogyan menetelt Európa 1914-ben a háború felé*[58] című hétszáz (!) oldalas művében oly részletesen és meggyőzően taglalja. Aki a részletes eseménytörténet helyett azokra a bonyolult történésekre és hatalmi viszonyokra világított rá, amelyek a háborút legkevésbé sem áhító, de döntéshelyzetben lévő politikusokat brutális katasztrófába sodorták. Milyen kölcsönös félreértések, akaratlan jelzések és félelemmé erősödő gyanakvások vezettek el odáig, hogy a meglévő feszültségekből világháború robbanjon ki.

E narratívákra rímel Ady 1914 novemberében írt versének, *Az eltévedt lovas*nak az alábbi sorai: *„Vak ügetését hallani / Eltévedt, hajdani lovasnak, / Volt erdők és ó-nádasok / Láncolt lelkei riadoznak."* A versbéli táj ingoványos, ködös, kiismerhetetlen voltával azt a történelmi helyzetet szimbolizálja, melyben a lápba fúlt, azóta is itt kísértő lovas nem más, mint az útját vesztett magyarság – és emberiség.

18. Trianon mint az abszurd világrend igazolása. A főként liberális körökben hangsúlyozott nézet szerint a történelem nyitott rendszer, melyben egyidejűleg sokféle alternatíva, illetve lehetőség burjánzik. Hogy ezek közül mi jut érvényre, az sokszor a véletlenek összjátékának eredménye. E gondolatból következően, mely trónra ülteti a véletlent, Trianon – mint minden józan észnek homlokegyenest ellentmondó békeparancs – úgy is értelmezhető, mint a történelem „balesete".

A korabeli események kaotikus, abszurd voltát már a kortársak is érzékelték. Mint Kosztolányi írta, bekövetkezett az, amit *„sem a magyarok, sem a románok nem bírtak volna elképzelni soha, legvadabb álmaikban sem:"* a románok elfoglalták Budapestet. *„Hihetetlen volt […] Maguk a románok sem hitték el mindjárt […] Mint aki álmodik, hogy hirtelenül egy meseországba téved, és érzi, hogy vágya előtt nincs semmi gát, eleinte azt sem tudták, mit kívánjanak, s gyerekes mohóságukban az értéktelen, mutatós holmit választották az értékes helyett."*[59]

Ahogy Gyáni Gábor írta: *„A senki által nem várt jövő eljövetele váltotta ki azt a mély lelki megrázkódtatást, amely egy abszurd, megmagyarázhatatlan és egyben elfogadhatatlan valósággal szembesítette a kor emberét."*[60]

E sorokra jól rímel a posztmodern anything goes – bármi megtörténhet, bármi lehetséges – gondolata; akár egy ilyen drasztikus békeszerződés is.

19. Trianonnak volt/ van pozitív hozadéka is. E narratíva szerint a békeparancsot elszenvedő magyarság alig érzékelte, hogy országa, több száz

---

58 Clark, Christopher (2015): *Alvajárók. Hogyan menetelt Európa 1914-ben a háború felé.* Park Kiadó, Budapest.

59 Kosztolányi Dezső (1975): *Nero, a véres költő – Pacsirta – Aranysárkány – Édes Anna.* Szépirodalmi Kiadó, Budapest. 714–715.

60 Gyáni Gábor: i. m. 3.

éves küzdelem után, végre önállóvá, függetlenné vált. Továbbá egy majdnem homogén ország jött létre, melyben a nemzetiségi kérdés már korántsem olyan feszítő, mint Trianon előtt. És egy etnikailag meglehetősen egységes ország sokkal jobban meg tud felelni a nemzetállami ideálnak. Németh László szerint „Trianon istencsapásának" volt, van *„fénysávnyi előnye is: szétszakadt a Habsburg-monarchia, s megszabadultunk a nemzetiségektől […] Az integer Magyarországnál van egy sokkal szentebb jelszó – szögezi le –, az integer magyarság."* Vagyis nem a revízió, hanem a „magyar faji géniusz" felszabadítása és egységesülése lehet csak a helyes – és történelmileg reális – nemzeti program.[61] Írta ezt 1928-ban, amikor a Kárpát-medence a „Mindent vissza!" és az „Egy barázdát se!" jelszavaktól volt hangos.

Továbbá, mint azt Gyáni Gábor *Élet és Irodalom*-beli, joggal vitatható cikkében írja: *„…a nemzeti szuverenitással etnikai homogenitás járt együtt. Az ország emiatt sokkal inkább meg tudott felelni a nemzetállami ideáloknak, mint a dualizmus korában […] a Magyar Királyság legelmaradottabb gazdasági térségei, legarchaikusabb helyi társadalmai is kívül rekedtek az önkényesen meghúzott országhatárokon. Gondoljunk Kárpátaljára, Székelyföldre és a Felvidék északkeleti részére […] Bármily szokatlanul hangzik is, de kijelenthető: az a tény, hogy ezek a területek Trianonnal elvesztek, súlyos ballaszttól 'szabadította meg' a trianoni magyar társadalmat."*[62]

20. Három szomszéd országbeli olvasat.

A bukaresti narratíva szerint Trianon a románság évezredes vágyainak beteljesülése. A jó magyar az asszimilált magyar.

A prágai olvasat szerint a Monarchia romjain végre egy modern, polgári, a csehek és a szlovákok összefogásán nyugvó szláv államot sikerült megvalósítani, amelyben az ott található nemzetiségek is, mint a magyarok, sokkal demokratikusabb világban élhetnek, mint a konzervatív, úri Magyarországon, ahol még mindig az úr-szolga viszony a meghatározó. Kassa visszacsatolásakor (1938) Márai Sándor keserűen szembesült a fejlettebb cseh demokráciával. A *Hallgatni akartam* című kötetében erről így ír: *„Ezen a napon nemcsak az országrész tért haza Magyarországra, hanem visszatért a »méltóságos úr« is a Felvidékre, visszatértek a magyar félmúlt megdöbbentő, elevenen maradt árnyai, a műveletlen és orrhangon tárgyaló, pecsétgyűrűs bíró, adóhivatalnok, városi skribler […] Visszatért a szigorúan úr-cseléd társadalomra tagolt Magyarország ellenszenves hangja, a hajbókolós köszöngetés divatja, a »kérlek alásan« és az »alázatos tisztelettel« udvariaskodó magyar társadalmi divat."*[63]

---

61 Németh László (2002): *A magyar élet antinómiái.* Előszó, szerk. Monostori Imre. Természet- és Társadalombarát Fejlődéséért Alapítvány – Kortárs Kiadó, Budapest. 6.

62 Gyáni Gábor: i. m. 3.

63 Márai Sándor (2013): *Hallgatni akartam.* Helikon Kiadó, Budapest. 90–91.

A délszláv olvasat szerint „az illírek" csak úgy állhatnak ellen a germanizációnak és a magyarosításnak, ha más szlávokkal, különösen a szerbekkel összefognak; ez nemzeti identitásuk záloga.[64] (Ennek jegyében még Karintia déli területeit is szerették volna megszerezni.)

* * *

Mint a felsoroltak is tükrözik, a békeparancs értelmezésében ma már – egy tágabb perspektívából – a multikauzális megközelítés a legautentikusabb, hiszen a Trianon-metafora fogalmi szófelhője meglehetősen változékony, képlékeny. Közülük nem egy, szinekdoché módjára. részigazsággal próbálja a békeparancs komplex mivoltát kifejezni – tudásfedezet nélkül. Természetesen történésze válogatja, hogy az egymással versengő elbeszélések olvastán ki milyen látószöget választ és a Trianon-történet színpadán kinek milyen szerepet tulajdonít.

A többféleképpen elbeszélhető múlt narratíváinak mérlegre helyezése bizonyára még számos vitára kínál lehetőséget, hiszen egyik sem formálhat jogot a teljes igazság birtoklására, ám hozzájárul az értelmezői horizont kitágításához.

Trianon sokak szemében ma is gyászlobogó, melyhez a tragédia, a beletörődés, az elkeseredettség hangjai társulnak. Ennek ellenére mégsem a „zarándoklás a panaszfalhoz"-magatartás a követendő. Sőt: Trianon – mely a magyar tudat alfája és ómegája – ne legyen panaszfal! Hogy jövőnk ne Trianon, a múlt felől legyen determinált. Ma, amikor a békeparancs abroncsai lazulni látszanak, inkább a nemzeti összetartozás gondolatát kívánatos előtérbe helyezni.[65] Hiszem, hogy a politikai cselekvés nemzetközi erőterében most az okos lépések órái érlelődnek.

---

64 Lőrinczné dr. Bencze Edit (2010): Trianon és Magyarország déli határrégiói. *Közép-európai Közlemények,* 3. évf., 4. sz. 70–71. https://epa.oszk.hu/05400/05467/00009/pdf/EPA05467_kozep-europai_kozlemenyek_2010_4_069-076.pdf. (letöltés dátuma: 2025. 02. 19.)

65 Vizi László Tamás: i. m. 211–235.